

**KULTURMILJÖ- OCH STADSBILDSANALYS, KLÖVERGÄRDET 1, DANDERYDS KOMMUN,
GRANSKNINGSHANDLING 2022-03-01**

KLÖVERGÄRDET 1, DANDERYD

KULTURMILJÖ- OCH STADSBILDSANALYS| GRANSKNINGSHANDLING 2022-02-01

UPPDRAGSGIVARE

Wåhlin fastigheter genom Örjan Öwre

UPPDRAGSANSVARIG

Anna Krus, KUL-certifierad byggnadsantikvarie, certifikat SC0367-18

MEDVERKANDE

Lisa Sundström, KUL- certifierad byggnadsantikvarie

FOTO

Anna Krus / där inget annat anges

Tengbomgruppen ab
Katarinavägen 15
Box 1230
111 82 Stockholm
telefon: 08-412 52 00
www.tengbom.se
org.nr. 56329-9113

INNEHÅLL

1. INLEDNING	s. 4
Bakgrund och syfte	
Avgränsning	
Kulturhistorisk värdering	
Metod	
2. KULTURHISTORISKT LAGSKYDD OCH PLANER	s. 5
Översiktsplan	
Miljöbalken	
Kulturmiljöprogram	
Fornlämningar	
Plan- och bygglagen	
Gällande detaljplaner	
3. HISTORIK	s. 6
Villaförstädernas Danderyd	
Långängens villastad	
Detaljplan fastställd 1940	
Kv Klövergården	
Utveckling närområdet	
4. NULÄGESBESKRIVNING OCH KARAKTÄRISERING	s. 16
Topografi/Struktur/Skala/Täthet/Siluett	
Förträdgårdar/Gaturum	
Årsringar/Fasader/Material/Kulörer	
Klövergården 1	
5. KULTURHISTORISK ANALYS	s. 24
Tidigare ställningstaganden	
Kulturhistorisk värdering	
6. VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG	s. 26
Övergripande	
Klövergården 1	
7. KÄLLOR	s. 28
Litteratur och rapporter	
Arkiv	
Internet	

1. INLEDNING

BAKGRUND OCH SYFTE

Byggnadsnämnden i Danderyd har fattat beslut om planuppdrag för Fastigheten Klövergården 1. Syftet är att utreda förutsättningar för en ny detaljplan som möjliggör ytterligare bostadsbebyggelse inom fastigheten. Byggnaderna inom fastigheten uppfördes som pensionärshem av Stocksunds köping 1954. Wählin Fastigheter förvärvade fastigheten år 2000 och har sedan dess förvaltat byggnaden. Bostäderna har idag ett större renoveringsbehov. Inför detaljplanarbetet har Tengbom fått i uppdrag att ta fram en kulturmiljö- och stadsbildsanalys. Syftet är att identifiera fastighetens befintliga kulturmiljövärden som enskilda byggnader och i förhållande till omgivande miljö samt definiera kulturhistoriska förutsättningar för planerad utveckling.

AVGRÄNSNING

Kulturmiljöanalysen omfattar fastigheten Klövergården 1 med omgivande miljö. Området ligger på avstyckad mark från den tidigare jordbruksegendomen Långängen. I den inledande historiken ges en kortfattad beskrivning av Långängens utveckling från jordbruk till villastad. Övriga delar av analysen fokuserar på fastigheten Klövergården och dess närmiljö.

K-MÄRKT

Fastigheten omfattas inte av riksintresseområde för kulturmiljövärden och ingår inte i bevarandeområde i Danderyds kommuns kulturmiljöhandbok.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

I Riksantikvarieämbetets rapport *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval* definieras ett kulturhistoriskt betraktelsesätt som: "beaktande av olika företeelser samt deras beståndsdelar och karaktärsdrag vilka är resultat av tidigare händelser och utvecklingsförlopp. Det kan röra sig om utformning och innehåll såväl som funktion och betydelse. Sådana egenskaper finns hos alla landskap, miljöer, byggnader, lämningar, objekt och föremål men även hos verksamheter, traditioner, ritualer och språk. Egenskaper-

na kan bedömas med avseende på hur viktiga och tydliga de är som återspeglade uttryck för olika utvecklings- och händelseförlopp, tidsperioder och platser, verksamheter och synsätt samt för olika lokala, kulturella, etniska, religiösa eller filosofiska yttringar. Syftet med att bedöma sådana egenskaper som representerar kulturhistoriska värden, är att bidra till en ökad förståelse för såväl förflutna som pågående skeden, processer och sammanhang."

RAÄ presenterar en kulturhistorisk värderings- och urvalprocess i fyra olika processmoment:

- Det **beskrivande** momentet handlar om att identifiera vilka uttryck som återspeglar vilka kulturhistoriska skeenden. Därigenom avgränsas och beskrivs det kulturhistoriska sammanhang som blir utgångspunkt för bedömning av det kulturhistoriska värdet.
- I det **analyserande** momentet bedöms hur och i vilken grad dessa uttryck speglar det kulturhistoriska sammanhang som valts ut i det första momentet, genom att bedöma det kulturhistoriska värdet utifrån tre kriterier:
 - Möjlighet till kunskap och förståelse, som avser det kulturhistoriska informationsinnehållet och dess läsbarhet.
 - Kulturhistorisk helhet som handlar om vad som finns kvar, dvs. graden av "fullständighet". Hur mycket har bevarats från en avgränsad kortare tidperiod (tidskontext) eller från olika skeden i ett längre utvecklingsförlopp (processkontext).
 - Kulturhistorisk relevans som gäller företeelsens roll som kännetecknande eller på annat sätt särskilt betydelsefull för sin tid och kontext.
- Det **planerande** momentet består av prioritering och planering, med utgångspunkt i hotbild och förutsättningar. Här bestäms vad som ska lyftas fram för vidare hantering samt vad som kan väljas bort till förmån för annat

- Det **beslutande** momentet handlar om att ta ställning till eventuella skyddsbestämmelser och resursfördelning men också om former och metoder för förvaltning, förmedling och uppföljning.

Kulturmiljö- och stadsbildsanalysen innehåller det beskrivande och det analyserande momentet medan momenten som rör planerande och beslutande hanteras av kommunen i det efterföljande planarbetet.

Det beskrivande momentet omfattar historik samt nulägesbeskrivning och karaktärisering. Det analyserande momentet omfattar kulturhistorisk diskussion utifrån de tre kriterierna informationsinnehåll/läsbarhet, kontext samt kulturhistorisk relevans. För att tydliggöra på vilket sätt identifierade värden kommer till uttryck i miljön avslutas analysen med ett avsnitt där värdebärande karaktärsdrag förtydligas och definieras.

Analysområdet omfattar Klövergården 1 (rödmarkerad) och omgivande fastigheter. Snedfoto från Bingmaps 22-02-20.

2. KULTURHISTORISKT LAGSKYDD OCH PLANER

ÖVERSIKTSPLAN

Översiktsplan anger ett bebyggelseområde.

RIKSINTRESSE (MILJÖBALKEN)

Fastigheten Klövergården ligger inte inom riksintresse för kulturmiljövården.

KULTURMILJÖPROGRAM

Fastigheten Klövergården ligger inte inom bevarandeområde enligt Danderyd kommuns kulturmiljöprogram. Det innebär att området inte ansetts höra till de sammanhängande miljöer som är mest värdefulla utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv.

I programmet tydliggörs dock att även miljöer och enskilda objekt som inte omnämns kan ha viktiga kulturhistoriska värden.

FORNLÄMNINGAR

Fastigheten omfattas inte av registrerade fornlämningar enligt Riksantikvarieämbetets databas Fornsök.

PLAN- OCH BYGGLAGEN (PBL)

PBL innehåller ett antal generella hänsyns- och varsamhetsbestämmelser som reglerar förutsättningar vid planläggning, nybyggnation, ändring och underhåll. De generella kravreglerna gäller all bebyggelse. Särskilt kulturhistoriskt värdefull bebyggelse omfattas dessutom av ett generellt förbud mot förvanskning.

HÄNSYN

Planläggning ska ske med hänsyn till natur- och kulturvärden och främja en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse (PBL 2 kap. 3-4§§).

Planläggning och bebyggelse ska utformas och placeras på den avsedda marken på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden, natur- och kulturvärdena på platsen och intresset av en god helhetsverkan (PBL 2 kap. 6§).

FÖRVANSKNINGSFÖRBUD

En byggnad som är särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får inte förvanskas. Första stycket ska tillämpas också på [...] bebyggelseområden (PBL 8 kap 13 §).

UNDERHÅLL

Ett byggnadsverk ska hållas i värdat skick och underhållas så att dess utformning och de tekniska egenskaper som avses i 4 § i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt (PBL 8 kap 14 §).

Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras. [...] (PBL 8 kap 14 §).

VARSAMHET

”Ändring av en byggnad och flyttning av en byggnad ska utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden” (PBL 8 kap. 17 §).

GÄLLANDE DETALJPLAN

För fastigheten gäller ”Förslag till stadsplan för Långängen i Stocksunds köping”, utarbetad 1935 och fastställd 1940-01-26. Planen tillåter endast allmänt ändamål. Inom fastigheten får byggnad inte uppföras till större höjd än 8,5 meter och takets lutning får inte överstiga 30 grader. Det finns ingen angiven begränsning av byggnadsarea inom fastigheten. Ett område på fastigheten längst med gatorna är prickmark innebärande att den inte får bebyggas.

Kulturmiljö- och stadsbildsanalysen omfattar fastigheten Klövergården 1 och dess närmiljö.

3. HISTORIK

VILLAFÖRSTÄDERNAS DANDERYD

Danderyd präglas i stor utsträckning av det sena 1800-talets starka ekonomiska tillväxt som i kombination med järnvägens utveckling skapade efterfrågan på nya villasamhällen utanför den starkt expanderande staden. Från slutet av 1800-talet och ett par decennier in på 1900-talet anlades ett flertal villaförstäder i stationsnära lägen.

Utvecklingen i Danderyd, som låg utanför det av staten finansierade järnvägsstomnätet, förutsatte investeringar av privata aktörer. Den dåtida socknens stadsnära läge i kombination med ett ur investeringssynpunkt fördelaktigt naturskönt kulturlandskap med höga bergssluttningar i vattennära läge lockade dåtidens rikskapitaliser att investera i en privat järnväg. Investeringarna byggde på förväntade intäkter från försäljning av stationsnära villatomter.

Anläggandet av villastäder låg i tiden och var ett sätt att komma bort från den osunda miljö som präglade det sena 1800-talets stadsmiljöer. Den omfattande inflyttningen från landsbygden som följde med industrialismen hade medfört en kraftig förtätning av stadsbebyggelsen, resultatet blev en alarmerade trångboddhet och stora sanitära problem. Med villaförstaden skapades förutsättningar för ett glesareboende i natursköna omgivningar utanför den osunda staden. Infuenserna kom bl.a. från England och Tyskland. Från slutet av 1800-talet och ett par decennier in på 1900-talet kom Danderyd att bebyggas med ett flertal villasamhällen.

Djursholm växte fram som en av Stockholms första patricierförstäder under 1800-talet. Under tidigt 1900-tal byggdes även villastäderna Stocksund och Enebyberg. Stocksund etablerades 1904 efter att ha blivit municipalsamhälle. Projektet kallades Stocksunds villaparker och byggdes som en borgerlig villastad för statstjänstemän.

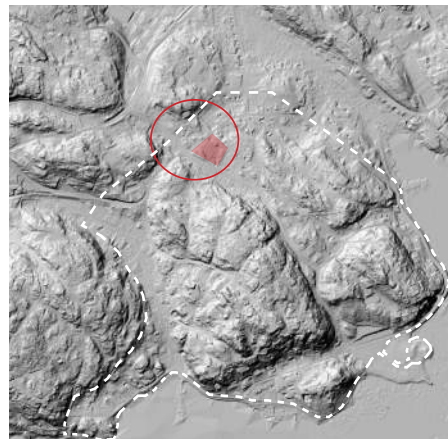
LÅNGÄNGENS VILLASTAD

Långängens villastad drog fördel av närliggande station och i slutet av 1800-talet påbörjades avstyckningen av villatomter på den dåtida jordbruksegendomen. Anledningen var bland annat en ändring i jordstyckningslagstiftningen som från och med slutet av 1890-talet gjorde det möjligt att dela in marken i mindre tomter för senare avyttring. Detta underlättade bebyggelseutveckling på tidigare jordbruksmark. De tidiga avstyckningarna utfördes framförallt på höglänta bergspartier samt i vattennära lägen. Utvecklingen tog fart i samband med att järnvägen förlängdes och Långängen fick en egen station år 1910. Samma år upprättades en styckningsplan för Långängens villastad. I slutet av 1910-talet var ett 30-tal tomter bebyggda och ytterligare 30 tomter sålda.

Under slutet av 1920-talet upprättades en stadsplan för Långängen. Planen utfomades med en oregelbunden plan med stora villatomter. I planen ingick, förutom villatomter, även tomter för affärs- och allmänna ändamål och hamn- och idrottsverksamhet. Planen antogs 1930 och kort därefter lades jordbruket på Långängens gård ner. Långängen var då bebyggd med ett 100-tal villor. År 1934 inkorporerades Långängen med Stocksunds köping.

Häradsekonomska kartan, 1901-1906. Jordbruksegendomen Långängen markerad med vit steckad linje. Källa: lantmäteriet.

Terrängskuggningskarta. Källa: Lantmäteriet.

Styckningskarta över Långängens gård. Källa: www.wikipedia.org

Stocksund-Långängen, 1912. Källa: www.wikidocumentaries-demo.wmflabs.org

Landskapet präglas av ett sprickdalslandskap med skogsklädda bergskullar som löper i nordvästlig/sydöstlig riktning med mellanliggande låglänta dalgångar. Under den agrara perioden fungerade de skogsklädda bergskullarna som utmark medan de låglänta dalgångarna nyttjades som åker- och ängsmark. Det äldre vägnätet följde landskapets topografi och var placerat i gränslandet mellan bergskullar och dalgång.

Långängens jordsbruksegendom omfattade ett större bergsområde med omgivande jordbruksmark. Gården hörde ursprungligen till Djurholmshuset. Gårdsbebyggelsen låg invid dalgången på bergets västra. Marken bestod här av en långsträckt äng vilken sannolikt fått ge namn åt gården. Den nuvarande huvudbyggnaden (Långängstorp) uppfördes omkring 1700-talets slut och finns kvar i områdets östra del. Gårdens kvarvarande bebyggelse har bedömts som kulturhistoriskt värdefull.

Långängens gårds huvudbyggnad, 1898. Källa: www.wikiwand.com

DETALJPLAN FASTSTÄLLD 1940

1935 upprättades en ny detaljplan för Långängen. Syftet var att ta bort tidigare reservat för järnväg och innebar en omarbetning av större delen av det tidigare planområdets nordöstra del. För nuvarande kvarter Klövergårdet innebar planen att delar av vägnätet och tomtindelning gjordes om. Det var i samband med dessa ändringar som Klövergårdet 1 fick sin nuvarande utformning och tomtstorlek. Inom de redan bebyggda delarna av Långängen gjordes endast mindre ändringar. Planen antogs 1938 och fastställdes 1940.

För villatomterna angavs bostadsändamål i en, alternativt två, våningar plus vind. Kvartersmark norr om Svaneholmsvägen planlades för envåningshus, kvarter söder om vägen, inklusive kv Klövergårdet, planlades för tvåvåningshus.

Maxhöjd för enbostadshus var 5 m och för tvåvåningshus 7,6 m. Yttertakets lutning fick inte överstiga 30 grader. På tomter upp till 3000 kvm tilläts en huvudbyggnad. På större tomter fick två huvudbyggnader uppföras. Inom flertalet kvarter medgavs inredande av hantverkslokal i huvudbyggnad.

Fastigheten Klövergårdet 1 planlades för allmänt ändamål med en byggnadshöjd på max 8,5 m. Tomten får bebyggas "i den utsträckning som erfordras för ett ändamålsenligt utnyttjande".

Närliggande fastighet på andra sidan Johan Banérs väg planlades för affärsändamål med möjlighet att inreda bostäder på den övre våningen. För att underlätta parkering breddades gatan framför tomten mot Svaneholmsvägen.

Förslag till stadsplan för Långägen Stocksunds köping i Stockholms län. Upprättad 1935, fastställd 1940-01-26. Befintliga byggnader är markerade med svart linje och är svåra att urskilja på denna bild. Planlagda, ej uppförda byggnader, är markerade i brun kulör.

Ekonomiska kartan upprättad 1953. Långängens villastad markerad med vit streckad linje. Kv Klövergårdet 1 markerad med röd linje.

En viktig del av planen var att alla tomter försågs med en prickad zon mot gata som inte fick bebyggas. Det innebar att alla byggnader placerades indragna från gatan med framföriggande förgårsmark. Denna planreglering fick stor betydelse för områdets nutida karaktär, dels för att den i praktiken innebar att villorna placerades på samma avstånd från tomtgräns, dels för att den skapade förutsättningar för utvecklandet av de gröna gaturum som idag karakteriserar området.

KVARTER KLÖVERGÄRDET 1 BYGGNADEN UPPFÖRS

Klövergärdet 1 bebyggdes 1954 med ett pensionärshem på uppdrag av Stocksunds köping (Stocksunds kommunalråd). För ritningarna ansvarade arkitekt Elisabeth Edstam Sterner.

Fastigheten är placerad vid korsningen Svanholmsvägen/Johan Banérs väg. Den planlades för allmänt ändamål och var därför betydligt större än omgivande villatomter.

Pensionärshemmet uppfördes med två fristående byggnader i två våningar med källarplan, placerade i vinkel längs tomtgränserna i fastighetens inre del med en stor öppen framförliggande gård med bevarad naturmark i hörnet mot vägkorsningen.

Byggnaderna utformades med förskjutna volymer vilket skapade en småskalig struktur. Placeringen, skalan och utformningen anpassades till den omgivande villastadens låga bebyggelse och till tomtens naturliga förutsättningar.

Gestaltning, detaljutformning och färgsättning utfördes i en tidstypisk arkitektur. Husen uppfördes av betongsten med gavlar av gult fasadtegel. Fasaderna spritputsades med en grovspritputs och de olika volymerna avfärgades i mättade sandfärgade och brunda kulörer med vita fönster- och dörrömfattningar. Sockel utfördes av betong och tak lades med plåt. Portar utfördes av betsat trä med dörrömfattningar av natursten och skärmtak. Fönster utfördes av träbågar och målades vita.

Per lägenhetsplan innehöll pensionärshemmet en lägenhet med 2 rum och kök, tre lägenheter med 1 rum och kök samt elva enkelrum med kökvrå. Samtliga lägenheter hade wc men endast den större lägenheten hade badrum. Övriga lägenheter delade badrum, totalt fem stycken, som var placerade på våningsplanet en trappa upp. Husen inreddes med två st 2 rok, 3 st 1 rok och 11 st enkelrum med kökvrå per våningsplan. Ett par av enkelrummen med kökvrå försågs med alkov. Till källaren förlades gemensam-

ma utrymmen för sällskaps- och hobbyrum, tvättstuga, garage m.m.

SENARE UTVECKLING

1976 utfördes mindre planlösningsändringar samt vissa ändringar av wc/kök. 1989 ersattes de ursprungliga balkongfronterna med nya. Vid okänd tidpunkt har ursprungliga träfönster klätts in med aluminium exteriört. För övrigt är byggnaderna väl bevarade.

ARKITEKTEN

Elisabeth Edstam Sterner (1906-1977) var en av Sveriges första kvinnliga arkitekter. Edstam Sterner examinerades 1930 och var arkitekt hos de kända arkitekterna Lallerstedt och senare hos Lars Israel Wahlman.

Från 1936 var hon gift med arkitekten Nils Sterner som utformade många bostadsområden i Stockholm under 1940- och 50-talen. Som exempel kan nämnas radhusområdet Skönstaholm, Bagarmossen centrum och de runda husen i Blackeberg. De båda arkitekterna genomförde även gemensamma projekt.

Mellan 1944 och 1961 drev Edstam Sterner egen arkitektverksamhet. Därefter arbetade hon som avdelningsdirektör på Byggnadsstyrelsen.

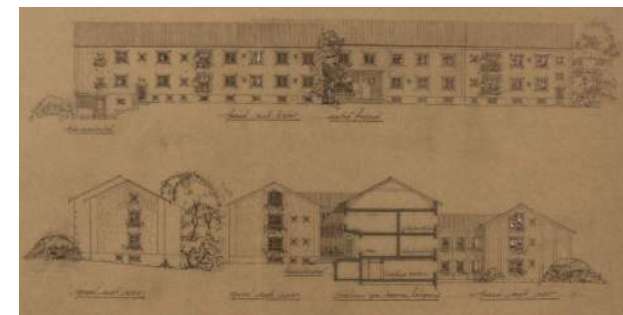
Edstam Sterner var inspirerad av funktionalismen och ritade huvudsakligen bostäder, ålderdoms- och pensionärshem och senare under karriären även universitetsbyggnader. Edstam Sterner utmärkte sig genom kreativa former och sammansättningar.

I Arkitekturmuseums samlingar finns flera av Edstam Sterners form- och färgstarka elevarbeten från KTH men även en hel del förslag till ålderdomshem som blev hennes specialitet.

Edstam Sterners första ålderdomshem var Östergården i Sundbyberg, som hon ritade tillsammans med sin man. Sedan följde många liknande uppdrag i Fagersta, Köping,

Gottsunda, Skultuna, Fårösund, Dalarö, Mellösa m fl. Hon ritade också hyreshus i Sundbyberg och Gubbängen.

Pensionärshemmet i kv Klövergärdet utgör del av denna produktion som karaktäriseras av terränganpassade småskaliga byggnadskroppar, grupperade kring inre gårdar med bevarade naturpartier och omsorgsfullt gestaltade gårdsrum.

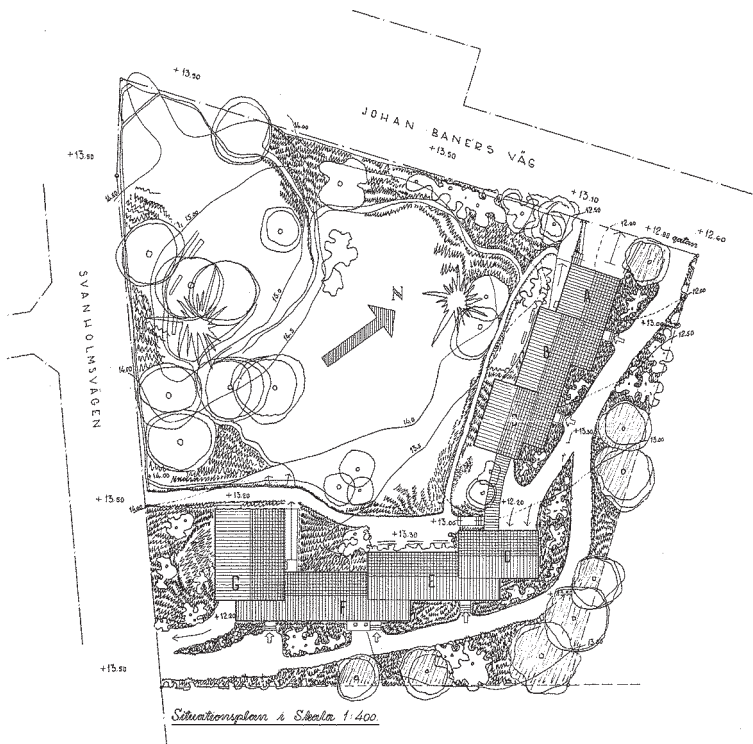
Förslag till åldershem i Fagersta, Edstam Sterner 1951. Källa: Arkitekturmuseets arkiv.

Förslag till åldershem i Köping, Edstam Sterner 1955. Källa: Arkitekturmuseets arkiv.

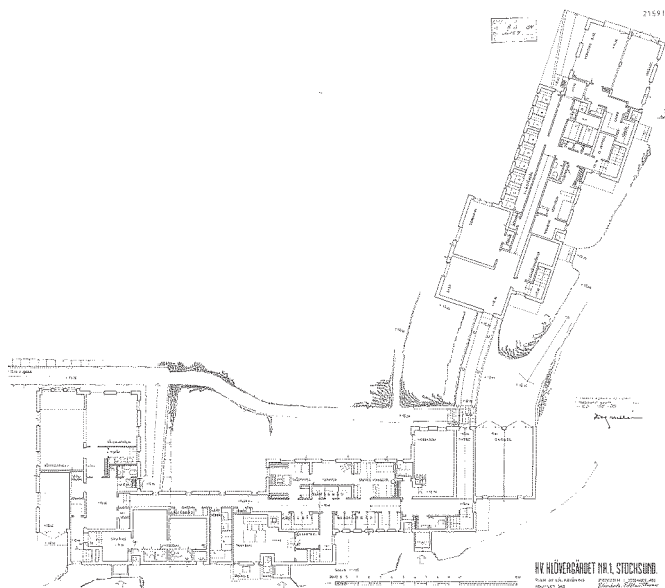

Förslag till åldershem i Hebo, Edstam Sterner 1958. Källa: Arkitekturmuseets arkiv.

Nybyggnadsritningar Klövergärdet 1, Elisabeth Edstam Sterner 1956 Källa: Bygglövsarkivet, Danderyds kommun.

KÄLLARPLAN

ENTRÉPLAN

PLAN VÅNING 1 TR

- TVÅ RUM OCH KÖK
- ETT RUM OCH KÖK
- ENKELRUM MED KOKVRÅ

UTVECKLING NÄRMILJÖN

I mitten av 1930-talet, då gällande detaljplan upprättades, fanns ett trettiotal villor i området kring fastigheten Klövergården 1. Villorna låg huvudsakligen på de höglänta delarna i landskapet: längs bergssluttningarna väster om Svanholmsvägen, invid bergskullen norr om Törnrosvägen samt på kuperad terräng söder om Myrstigen.

Den äldsta bebyggelsen i området uppfördes under början av seklet och karakteriseras av större trävillor i nationalromantisk eller jugendstil placerade på stora tomter på de högsta delarna i landskapet. Även villorna från 1920-talet tillhör de större i området. Karakteristiskt för detta decennium är en mer stram arkitektur med putsade eller panelade fasader. Från tidigt 1930-tal finns även enstaka exempel på putsad funkisarkitektur. Den tidiga villabebyggelsen är bevarad i olika grad. En del har genomgått kraftiga förändringar medan andra har en välbevarad ursprunglig karaktär. Flertalet tomter har med tiden styckats av och förtätats med ny bebyggelse. Gemensamt för bebyggelsen uppförd före år 1940 är att den i huvudsak är placerade på de höglänta delarna i området.

På grund av tidigare järnvägsreservat var området längs den östra delen av Johan Banérs väg i huvudsak obebyggd. I samband med att reservatet togs skapades förutsättningar för ny villabebyggelse och under 1940-talet uppfördes ett 30-tal villor i kvarteren Sädesgården, Klövergården och Hästhoven öster om Svanholmsvägen.

Studerade nybyggnadsritningar från de byggnader som uppfördes under denna period visar att flertalet enbostadshus öster om Svanholmsgatan utgjordes av typhus från HSB:s egnahemsavdelning. Byggnaderna uppfördes vanligtvis med källare och med fasader i stående smal lockpanel eller puts. Flera av dessa villor har senare genomgått flera om- och tillbyggnader. En del av byggnaderna

har, trots dessa ändringar, bibehållit en ursprunglig karaktär men flertalet har genomgått ganska stora förändringar såväl avseende byggnadens grundstruktur som fasadutformning. Några villor har rivits och ersatts av nya byggnader.

På fastigheten Sädesgården 11, mitt emot Klövergården 1, uppförde Konsumtionsföreningen i Stockholm en arkitekturaffärslokal med tillhörande bostad i slutet av 1940-talet. Byggnaden finns kvar och den högre bostadsdelen är relativt välbevarad medan den tidigare butikslokalen genom ombyggnad genomgått relativt stora förändringar.

Ny bebyggelse längs med den västra delen av Svanholmsvägen tillkom successivt genom tomtavstyckning under perioden 1940-1970-tal och är i huvudsak arkitekturaffärslokal. Dessa byggnader har i högre utsträckning bibehållit sin ursprungliga karaktär.

Under slutet av 1950-talet och 1960-talet kompletterades de yttre delarna av villaområdet med flerfamiljshus, bl a i kvarteren Ståthållaren och Blåsippan. Bebyggelsen i kvarteret Ståthållaren karakteriseras av en låg småskalig bebyggelse med förskjutna byggnadskroppar som inordnar sig i miljön på ett medvetet sätt. Den för området karakteristiska zonen med grön förgårdsmark mot gata utgörs här av hårdgjorda parkeringsytor.

Sammanfattningsvis präglas miljön kring Klövergården 1 av en relativt brokig bebyggelse med villor från sekelskiftet fram till idag varav flertalet genomgått ett antal om- och tillbyggnader. Bebyggelsen kan grovt indelas i tre huvudperioder: 1) Den äldre bebyggelsen från 1910-1930-tal, 2) 1940-talets typhusbebyggelse och 3) Arkitekturaffärslokalerna från 1950-1960-tal. I närområdet finns också exempel på lågskaliga flerbostadshus från decennieskiftet 1950/60.

Utsnitt från stadsplan upprättad 1938 och fastställd 1940.

■ BEFINTLIGA BYGGNADER ■ PLANLAGDA BYGGNADER

Historiskt ortofota från ca 1975. De skogsbevuxna bergskullarna är tydligt avläsbara. Källa: Lantmäteriet.

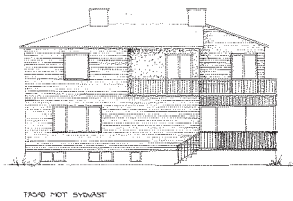

Ekonomiska kartan flygfotograferad 1950, kartlagd 1951 och tryckt 1953. Källa: Lantmäteriet.

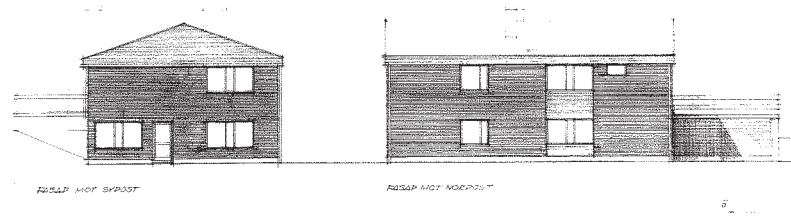
■ BYGGNAD UPPFÖRD FÖRE 1935
 ■ BYGGNAD UPPFÖRD MELLAN 1935-1950

Berg och dal karta med tomtgränser. Källa: Lantmäteriet.

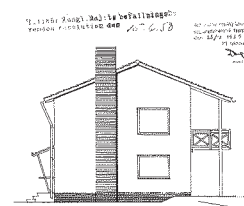
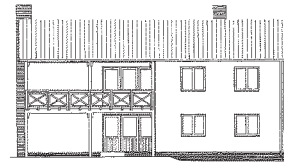
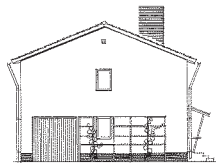

Nybyggnadsritning för Ståthållaren 6, arkitekt Dag Melin 1947.

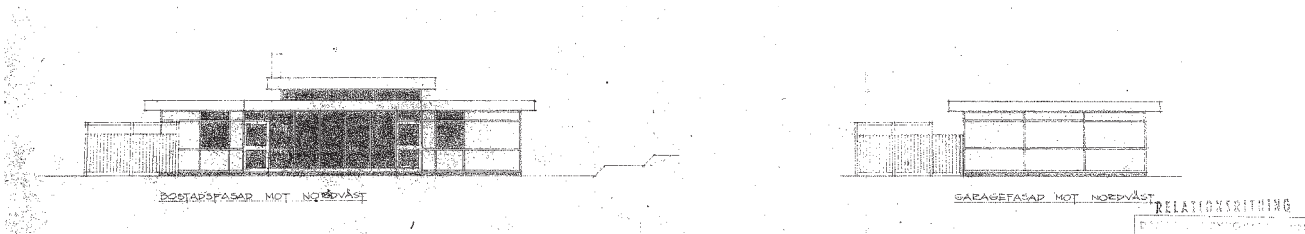

Nybyggnadsritning för Ståthållaren 11, arkitekt S. Malm 1963.

STOCKSUNDS KÖPING, STOCKHOLMS LÄN

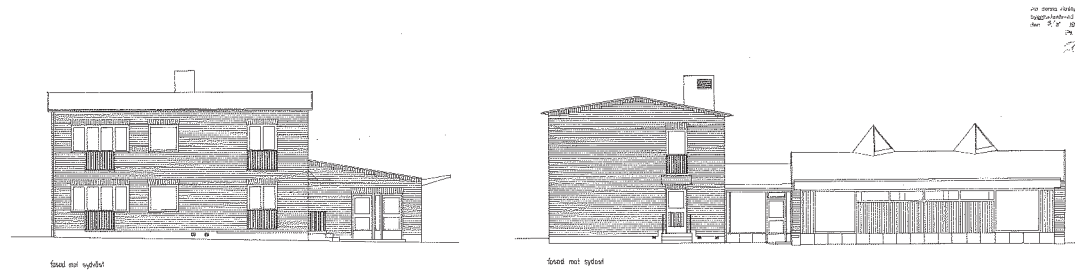

Nybyggnadsritning för Rättaren 2, 1950

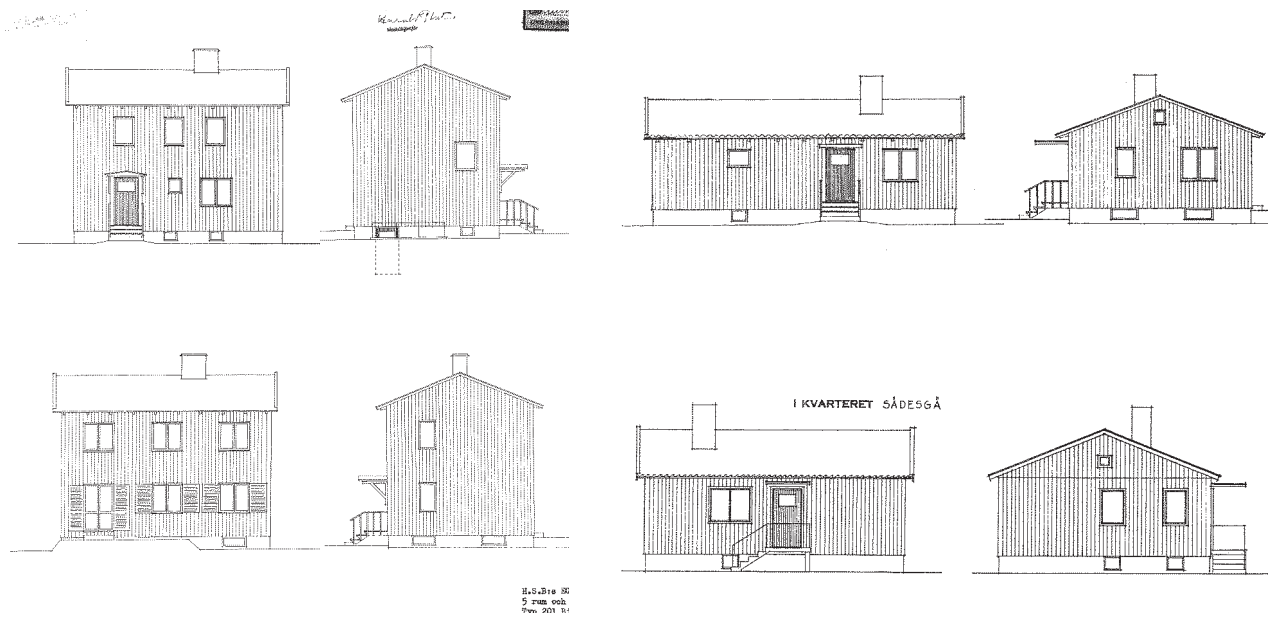

Nybyggnadsritning för Rättaren 4, 1967.

Exempel på arkitektritade byggnader. Nybyggnadsritningar från Danderyds kommuns bygglövsarkiv

Nybyggnadsritning för affärslokal med tillhörande bostadsdel, Konsumtionsföreningen i Stockholm 1947. Byggnaden finns kvar men har genom ombyggnad genomgått relativt stora förändringar. Den ursprungliga entrén och det ena butiksönstret har murats igen. Butiksönstret till höger har byggts om till entré och försetts med nytt skärmtak och ursprungliga pyramidformade taklanterniner har bytts ut och ersatts av nya, mindre karaktärsskapande lanterniner.

Exempel på nybyggnadsritning med typhus från HSB:s egnahemsavdelning. I kvarteret Klövergården uppfördes flera villor efter typhusritningar från HSB.

Exempel på nybyggnadsritningar med typhus från HSB:s egnahemsavdelning. I kvarteren Klövergården, Sädesgården, Hästhoven uppfördes flera villor efter typhusritningar från HSB.

4. NULÄGESBESKRIVNING/KARAKTÄRISERING

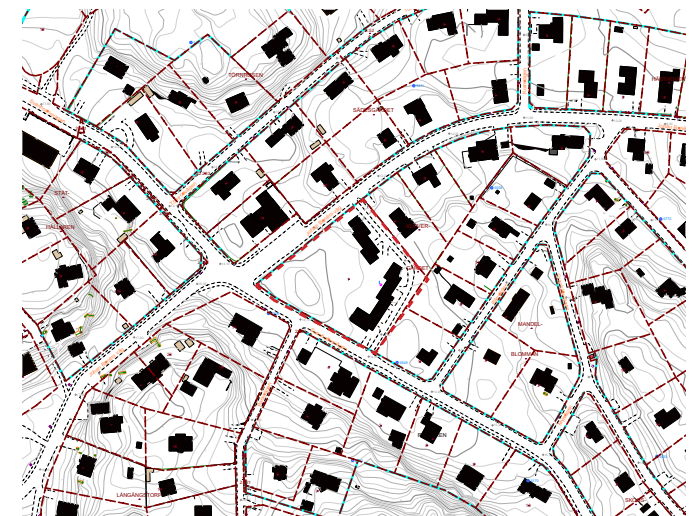
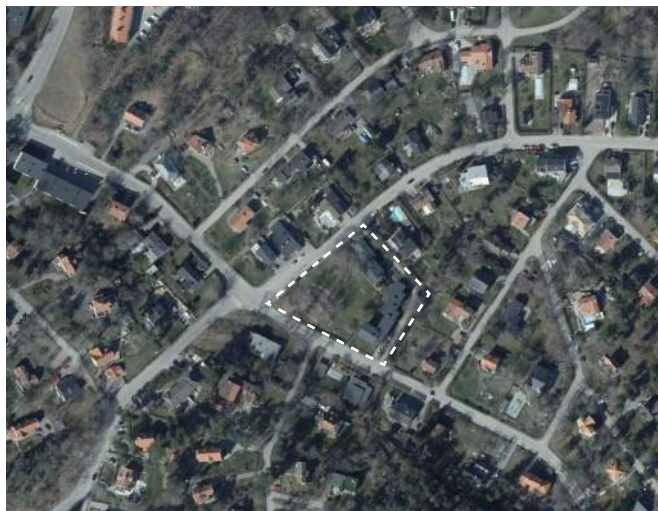
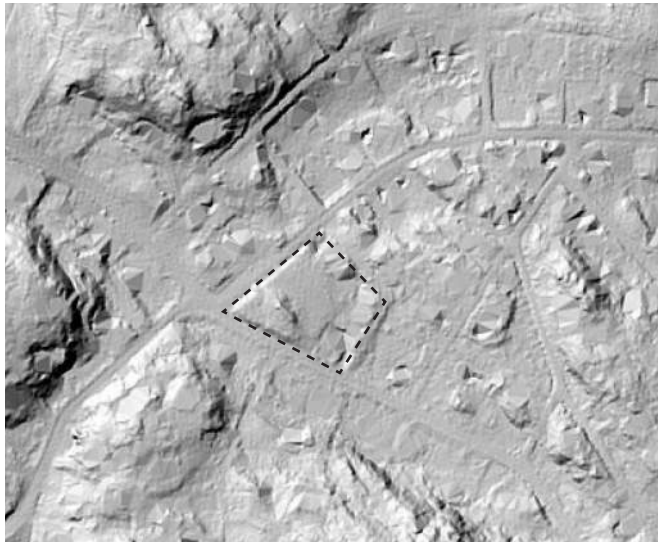
TOPOGRAFI/STRUKTUR/SKALA/TÄTHET/SILUETT

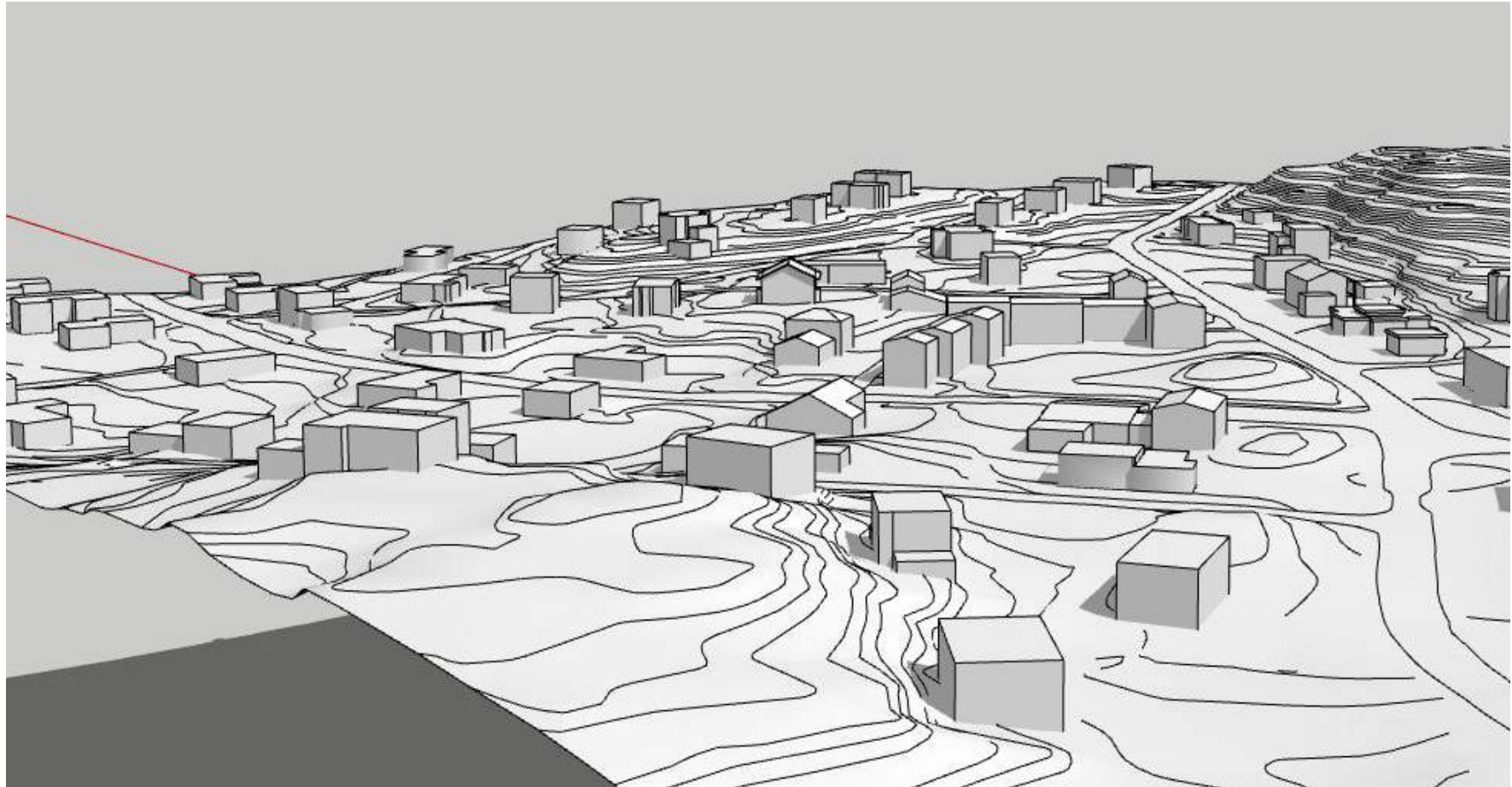
Området ligger i en mindre dalgång som omges av bergspartier som löper genom landskapet i nordväst-sydöstlig riktning. Stadsplanen följer topografin och karaktäriseras av en terränganpassad struktur med mjukt formade gator, bevarade naturpartier och en småskalig orgelbunden tomtstruktur med fristående en- eller tvåplansvillor placerade indragna från tomgräns.

En viktig del av stadsplanen från 1940 var att alla tomter försågs med en prickad zon mot gata som inte fick bebyggas. Det innebar att alla byggnader placerades indragna från gatan med framförliggande förgårdsmark. Denna planreglering fick stor betydelse för områdets nutida karaktär, dels för att den i praktiken innebar att villorna placerades på samma avstånd från tomgräns, dels för att den skapade förutsättningar för utvecklandet av de gröna gaturum som idag utgör ett karaktärsskapande drag i gatumiljön.

Fastigheten Klövergårdet 1 ligger vid korsningen Svanholmsvägen/Johan Banérs väg. Vägkorsningen bildar grännszon mellan omgivande bergskullar med sluttande gator längs Svanholmsvägens västra sida och dalgångsmark med plana gator längs vägens östra sida.

De topografiska skillnaderna mellan höglänta bergssluttningar och låglänt dalgångsmark gör att den högre placerade bebyggelsen dominerar över de lägre placerade byggnaderna längs Svanholmsvägen. De barrträdsbevuxna bergssluttningarna har en tydlig rumsskapande funktion i miljön. I långa vyer bildar träden synliga skogsfonder som inramar landskapsrummet.

FÖRTRÄDGÅRDAR/GATURUM

Det terränganpassade gatunätet har mjuka former som följer topografin. Villorna är indragna från tomtråns med framförliggande förgårdsmark och lummiga uppvuxna trädgårdar. Låga häckar i tomtråns mot gata och uppvuxna karaktärstråd bidrar till en grön gatumiljö. Det skapar en vegetationsrik rumslig gatumiljö.

På de höglånta bergskullarna växer barrtråd som i siktvyer bildar synliga skogsfonder som inramar landskapsrummet. Den låga villabebyggelsen underordnar sig skogssiluetten. Låga häckar i tomtråns mot gata bidrar till en grön gatumiljö. Foton från Google Earth, 22-02-24.

Det bevarade trädbevuxna naturpartiet på fastigheten Klövergårdet bildar fond mot vägkorsningen. Gatusträckan längs Johan Banérs väg nyttjas ofta som parkering.

Gatusträckningen framför den tidigare butikslokalen mot Johan Banérs väg (till höger i bild) breddades redan i stadsplanen för att underlätta parkering. Då butiksverksamheten upphört utgör den utökade gatan en onödigt stor hårdgjord yta som avviker från villa-områdets i övrigt gröna gaturum. Mot korsningen bidrar den tomtomgärdande häcken till en grön gatumiljö.

På Svanholmsvägens västra sida dominerar de högre belägna byggnaderna över villorna längs gatan. Ett karaktärskapande drag är de bevarade tallarna som bildar fond i landskapsrummet.

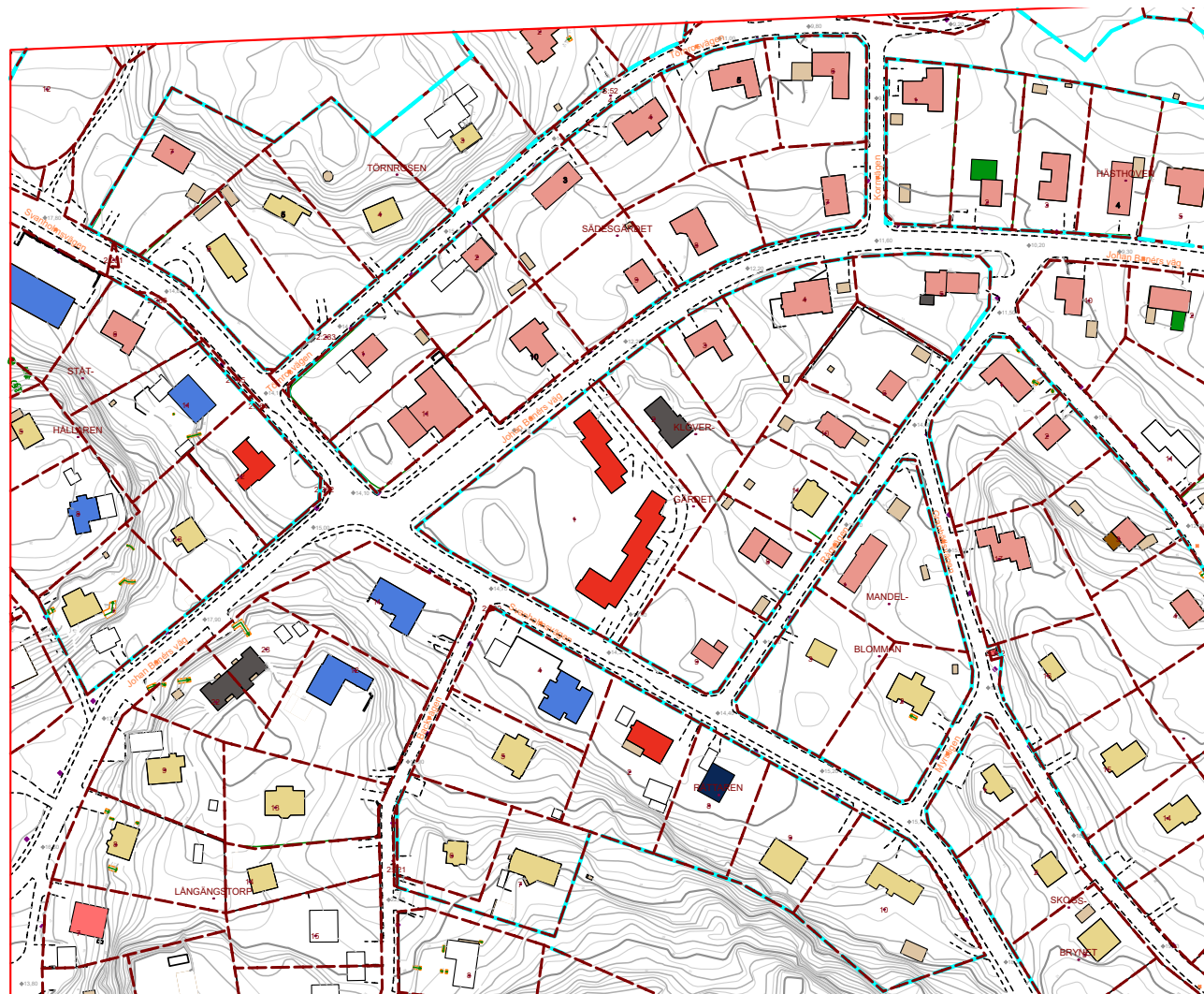
ÅRSRINGAR/FASADER/MATERIAL OCH KULÖRER

Bebyggelsen i området karaktäriseras av en blandad villa-bebyggelse från perioden 1910-2000-talet med tonvikt på tre huvudperioder: 1910-30-tal, 1940-tal och 1950/60-tal. Tillsammans representerar dessa perioder en bred men ändå sammanhållen palett avseende fasader, material och kulörer.

- Materialmässigt förekommer såväl träfasader, putsade fasader - ibland med gavelspetsar i trä - och murade tegelfasader.
- Träfasader utgörs huvudsakligen av stående locklistpaneler med eller utan profilering och målade i ljusa kulörer.
- Putsfasader kan vara släta eller spritputsade och avfärgade i ljusa eller lite röda kulörer. Ljusa putsade fasader kombineras med brunlaserade gavelspetsar.
- Tegelfasader är uteslutande uppförda i rött tegel
- Fönster utgörs huvudsakligen av vitmålade en- eller tvåluftsfönster med karmar och bågar i trä.
- Takmaterial utgörs huvudsakligen av rött lertegel eller mörka betongpannor men även svartmålade plåttak förekommer.

- 1910/30-TAL
- 1940-TAL
- 1950-TAL
- 1960-TAL
- 1970-TAL
- 1980-2000-TAL

KLÖVERGÅRDET 1

Fastigheten ligger vid korsningen Svanholmsvägen/Johan Banérs väg och består av en stor hörntomt som öppnar sig mot omgivande gator. I hörnet mot vägkorsningen finns ett bevarat trädbevuxet naturparti som bildar fond i gaturummet. Växtligheten består av uppvuxna björkar och slyväxter vilket ger ett lite vildvuxet intryck. Mot Svaneholmsvägen markeras tomtgränsen med en låg häck lika övriga tomter längs gaturummet. Mot Johan Banérs väg är tomtgränsen öppen vilket skapar siktlinjer/vyer mot en stor öppen gräsyta och omgivande byggnader. I gränzonen mellan byggnader och grönyta finns inslag av planterade syrénér och friväxande låga buskplanteringar. Invid fasaderna mot omgivande gator finns uppvuxna karaktärsträd. Särskilt karaktärsskapande är en stor vacker ek som är placerad invid gaveln mot Johan Banérs väg. Den i förhållande till omgivningen stora öppna gräsytan och avsaknaden av gränsmarkering mot Johan Banérs väg ger gården en karaktär av allmän park snarare än bostadsgård.

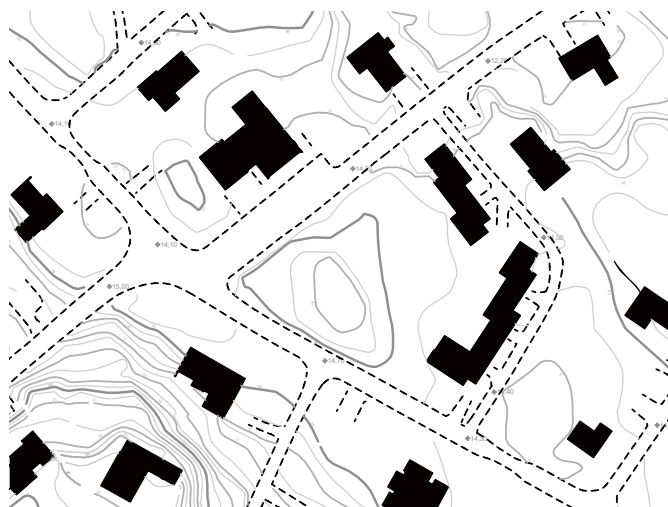
Bebyggelsen består av två byggnader placerade i vinkel i fastighetens inre del. Bostadsentréerna är placerade på baksidan från gården och nås via en infartsgata som löper längs med fastighetens inre tomtgränser. Det innebär att hårdgjorda ytor mot gården har undvikits till fördel för den stora öppna gräsytan. Det bevarade trädbevuxna bergspartiet i hörnet mot vägkorsningen bidrar till att rama in gårdsytan och tillsammans med omgivande huskroppar skapa en rumslighet kring gården.

De två byggnaderna är utformade med förskjutna volymer vilket skapar en småskalig struktur. Byggnaden med gavel mot Johan Banérs väg består av tre i sidled mot gården förskjutna byggnadsvolymer med varsitt flackt sadeltak. Byggnaden mot Svanholmsvägen består av fyra byggnadsvolymer, de tre inre förskjutna i sidled mot infartsvägen och den yttre placerad i vinkel med långsidan mot gatan. På så sätt skapas en rumslighet både mot gaturum och gårdsrum. Placeringen, skalan och utformningen är

skickligt anpassad till den omgivande villastadens låga bebyggelse och till tomtens speciella förutsättningar.

Mot entrésidan är byggnadernas källarplan sammanlänkade med ett skärmtak utformat i en smäcker träkonstruktion med runda pelare som bär upp en plåtklätt trätak.

Arkitekturen är utformad i ett för 1950-talet tidstypiskt formspråk med gavlar i gult tegel, spritputsade långsidor i olika kulörer och omsorgsfullt utformade entréer med skärmtak, naturstensomfattning, trädörrar med glasade partier, naturstenstrappor och lekfullt utformat smidesräcke. Det är en välbevarad tidstypisk arkitektur.

5. KULTURHISTORISK ANALYS

TIDIGARE STÄLLNINGSTAGANDEN

Villaförstäderna i Danderyd är väl representerade i kommunens bevarandeområden. Två av dessa, Djursholm och Stocksund utgör riksintresse för kulturmiljövården. Därutöver finns ett flertal områden som i kommunens Kulturmiljöhandbok bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla på lokal nivå.

I Långängen finns två bevarandeområden. Det ena området ligger invid Backvägen och omfattar sex tomter med villor från 1910- och 1920-tal, det andra området är större och omfattar del av kv Myrstacken, kv Tallåsen och kv Lilltäkt med villor från 1920- och 1930-talet. I Långängens södra del finns också ett antal enskilda byggnader som bedömts vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla, bl a den bevarade mangårdsbyggnaden från Långängens gård. Vid Kornvägen, norr om området finns ett bevarandeområde med Borohus från 1940-talet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att perioden 1910-1940 är väl representerad genom befintliga bevarandeområden i närmiljön.

I den "Förstudie för nytt kulturmiljöprogram" som kommunen lät utföra 2020 konstateras att bevarandeområdena Kulturmiljöhandboken har en stark tonvikt på perioden 1890 till 1940-tal och att det i kommunen även finns en stor del bevarad bostadsbebyggelse uppförd efter 1940-talet som är värd att slå vakt om.

För att få en överblick av 1950-talsbebyggelse i kommunen genomfördes därför en översiktlig inventering av kommunens 1950-tals områden som underlag för den kulturhistoriska värderingen. Inventeringen genomfördes genom rundtur via bil och omfattade dels 1950-talsmiljöer som uppmärksammats i förstudien: flerbostadshus längs August Wahlströms väg samt flerbostadshus och villor längs Sätträngsvägen, dels andra småhusområden som identifierades under rundturen: Kedjehus längs Näckrosvägen och villor i kv Städet vid Edsviksvägen.

Den översiktliga inventeringen visar att 1950-talet är väl representerat i kommunen och att det finns ett antal välbevarade sammanhängande områden med såväl flerbostadshus som villor och kedjehus som är värda att uppmärksamma vid en översyn/uppdatering av kommuns kulturmiljöprogram.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Syftet med den kulturhistoriska värderingen är att bedöma planområdets bebyggelses eventuella kulturmiljövärde som enskilda byggnader och i förhållande till omgivande miljö.

Med avseende på den omgivande miljön utgör fastigheten del av en relativt brokig villabebyggelse från perioden 1910-2000-tal med enstaka flerbostadshus från 1950/60-tal. Flertalet villor har sedan uppförandet genomgått stora förändringar men det finns också exempel på enstaka välbevarade byggnader. Bebyggelsen kan grovt indelas i tre huvudperioder: 1) Den äldre bebyggelsen från 1910-1930-tal, 2) 1940-talets typhusbebyggelse och 3) Arkitektritade byggnader från 1950-1960-tal.. Fastigheten Klövergården 1 ingår i den tredje kategorin.

Ur ett kulturhistoriskt perspektiv är omgivande bebyggelsekontext alltför brokig och förändrad för att som miljö representera ett allmänt kulturmiljöintresse. Däremot finns flera plats specifika värden kopplade till den övergripande strukturen. Det terränganpassade gatunätet med mjukt formade gator som följer topografin speglar den äldre villastadens ideal. Den omgivande småskaliga villabebyggelse i en-två våningar och villornas indragna placering från tomtgräns med framförliggande grön förgårdsmark speglar detaljplanens reglering som ett led i att främja en öppen bebyggelsestruktur med gröna gaturum. Fastigheten Klövergården 1 inordnar sig i denna struktur på ett medvetet och skickligt sätt och representerar därmed ett miljöskapande värde i den omgivande miljön. Den har också en miljöskapande funktion som hörntomt och del av gatukorsningen Svanholmsvägen/Johan Banérs väg där

ett på tomten bevarat trädbevuxet naturparti utgör fond i gaturummet.

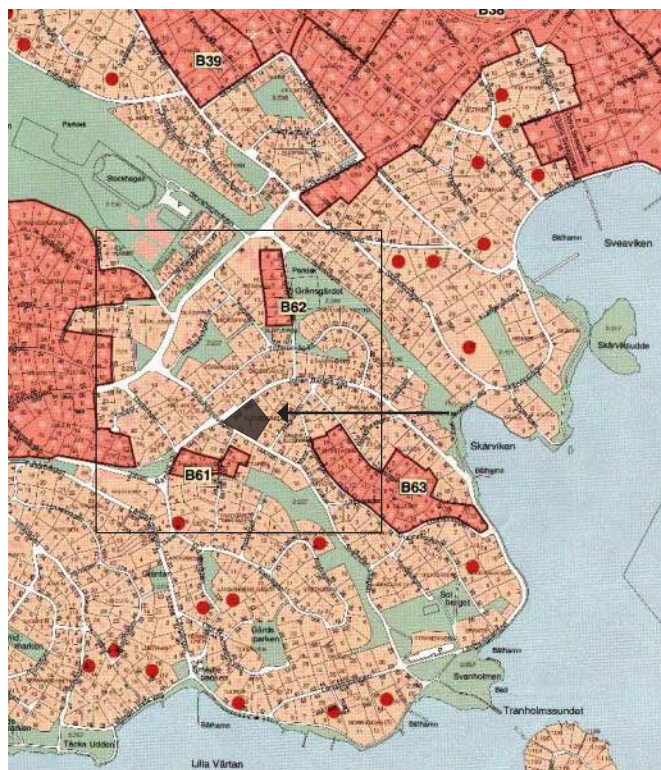
Bebyggelsen i kvarteret uppfördes som pensionärshem under 1950-talet efter ritningar av Elisabeth Edstam Sterner. Pensionärshemmet uppfördes med två fristående byggnader placerade i vinkel i fastighetens inre del. Den i förhållande till omgivningen betydligt större tomtstorleken och det öppna gårdsrummets karaktär av öppen park snarare än privat bostadsgård speglar fastighetens ursprungliga funktion som allmänt ändamål. Funktion som pensionärshem har dock upphört och byggnaderna innehåller idag vanliga privata hyresbostäder.

Arkitekturen är utformad i ett för 1950-talet tidstypiskt formspråk med förskjutna volymer, gavlar i gult tegel, spritputsade långsidor i olika kulörer och omsorgsfullt utformade entréer med skärmtak, naturstensomfattning, trädörrar med glasade partier, naturstenstrappor och lekfullt utformat smidesräcke. Byggnaderna utgör ett välbevarat tidslager i den omgivande brokiga miljön med bebyggelse från 1910-2000-tal som omger bebyggelsen.

Utifrån ett övergripande kommunalt kulturmiljöperspektiv är 1950-talets bostadsbebyggelse väl representerat med ett flertal sammanhängande områden. Bebyggelsen på fastigheten Klövergården saknar denna sammanhängande kontext. Byggnaderna bedöms representera ett platsspecifikt kulturhistoriskt värde men inte vara särskilt kulturhistoriskt värdefulla. Det platsspecifika värdet är kopplat dels till byggnadernas funktion som välbevarat tidslager från 1950-talet i den omgivande villamiljön, dels till det skickliga sätt på vilket bebyggelsens placering, skala och utformning anpassats till det omgivande villaområdets småskaliga bebyggelse, till tomtens naturliga förutsättningar och till omgivande gatumiljöer. Med avseende på den övergripande miljön utgör det miljöskapande förhållningssätt som bebyggelsens placering, utformning och skala representerar en del av den övergripande strukturens platsspecifika värden.

Karta med markerade nationella och lokala kulturmiljöintressen. Klövergärdet 1 markerad med pil/röd kulör.
Källa: Danderyds översiktsplan 2006 - från kommunens hemsida.

Utsnitt från Kulturmiljöhandbok för Danderyds kommun, antagen 1991 och reviderad 2003. Källa: Hämtad från kommunens hemsida.

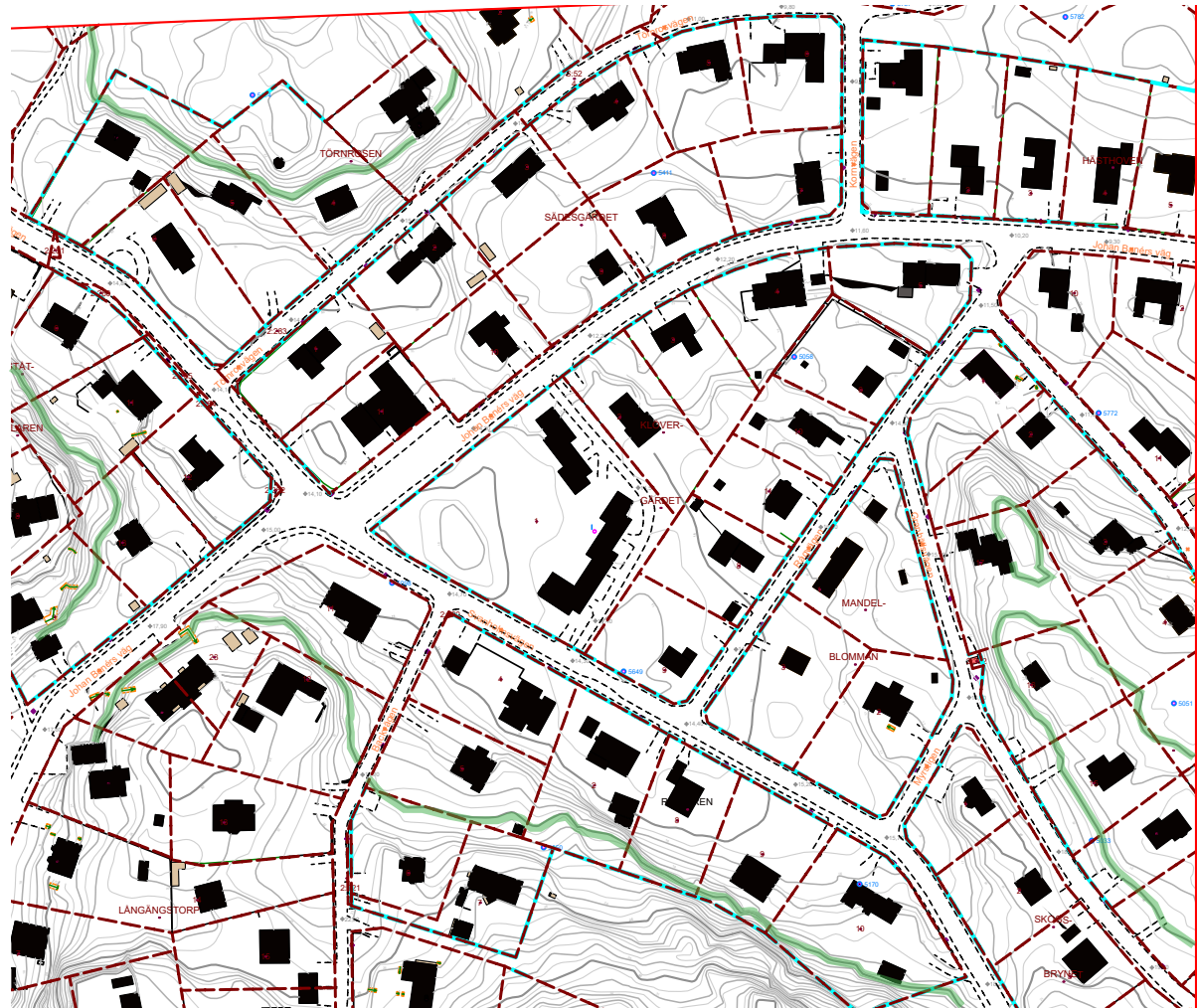

Bevarandeområden kring fastigheten Klövergärdet 1. Information hämtad från Kulturmiljöhandboken och överförd på karta från lantmäteriet.

6. VÄRDEBÄRANDE KARAKTÄRSDRAG

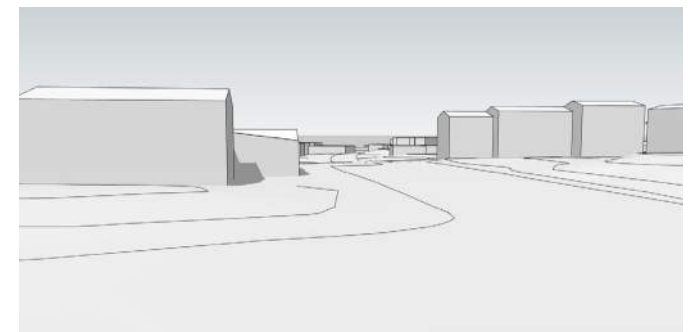
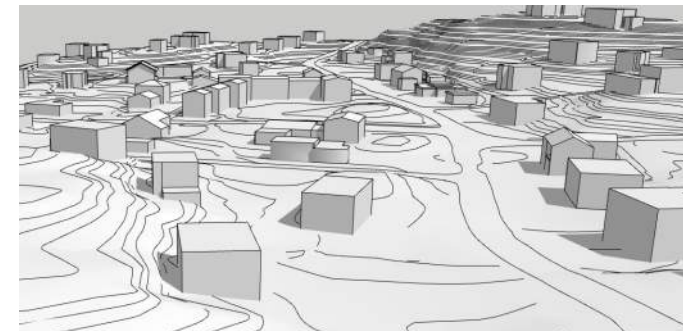
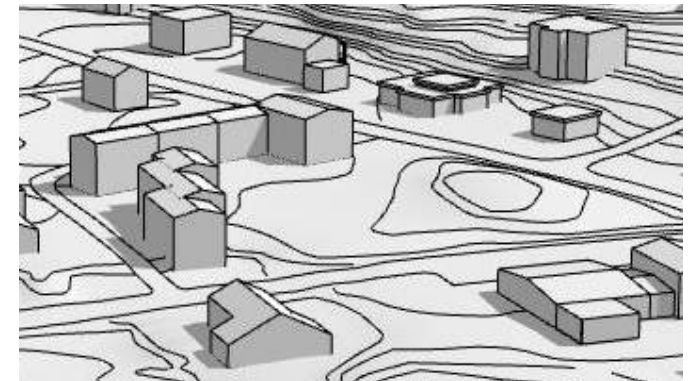
ÖVERGRIPANDE

- Terränganpassat gatunät med mjuka former som följer topografien.
- Oregelbunden kvartersstruktur.
- Tomter med uppvuxna trädgårdar och bevarade naturpartier.
- Småskalig villabebyggelse i 1-2 våningar med flacka sadeltak.
- Villor placerade indragna från tomtgräns med framförliggande grön förgårdsmark.
- Vegetationsrik gatumiljö med låga häckar i tomtgräns mot gata och uppvuxna träd.
- Lummiga uppvuxna trädgårdar.
- Fasadmaterial huvudsakligen i ljus puts, rött tegel och stående träpanel.

FASTIGHETEN KLÖVERGÅRDET 1

- Stor öppen hörntomt med bevarat trädbevuxet naturparti med berg i dagen som bildar fond mot intilliggande gatukorsningen.
- Byggnader placerade i vinkel i fastighetens inre del som inramar en öppen grönyta.
- Byggnader indragna från gata med planterad häck i tomtgräns mot det ena gaturummet.
- Lågskalig flerfamiljsbebyggelse med förskjutna byggnadskroppar som inordnar sig i den omgivande villabebyggelsen.
- Bostadsentréer som nås via en infartsgata längs fastighetens inre gränser.
- Tidstypisk 1950-talsarkitektur i puts och tegel med fina detaljer.
- Uppvuxna karaktärsträd.
- Det skickliga sätt på vilket bebyggelsens placering, skala och utformning anpassats till det omgivande villaområdets småskaliga bebyggelse, till tomtens naturliga förutsättningar och till omgivande gatumiljöer.

7. KÄLLOR

LITTERATUR OCH RAPPORTER

Björk, Nordling, Reppen, *Så byggdes villan. Svensk villaarkitektur från 1890-2010*, Forskningsrådet formas 2009.
"Förstudie för nytt kulturmiljöprogram", KVM Forum/Danderyds kommun 2020-09-13.

ARKIV OCH INTERNET

Arkitekturmuseet, ritningar.

Danderyds kommun, bygglovsritningar, kartor, planer, kulturmiljöhandbok.

Lantmäteriet, kartor.

Kvinnorna bakom arkitekturen, Arkitekturmuseet, arcdes.se.

Wikipedia.

sok.riksarkivet, Nils Sterner/Elisabeth Edstam Sterne.r

www.wikiwand

www.wikidocumentaries-demo.wmflabs.org.

